

Doktori (PhD) értekezés tézisei

NEET-JELENSÉG
Magyarországi PNEET és NEET fiatalok vizsgálata szocializációjuk aspektusából

Sánta Tamás

Témavezető: Dr. Krémer Balázs

DEBRECENI EGYETEM
Humántudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2021. június

1. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása.

Az értekezés a fiatalok egy speciális csoportját vizsgálja, az úgynevezett NEET (Not in Education, Employment or Training) fiatalokat, akik munka nélkül vannak, és sem az oktatási, sem a képzési rendszereknek nem tagjai.

Mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalmakban a NEET probléma szokásos megközelítése nagy reprezentatív kérdőívekből, vagy éppen teljes körűséget megcélzó adminisztratív állományokból készült makro-szintű, keresztmetszeti „pillanatképekből” összeállt elemzések. Ide sorolható például a Eurofound, az EUROSTAT, valamint az OECD adatai, továbbá Magyarországon a nagymintás ifjúságkutatások, elsősorban a két legutóbb publikált munkák, vagy a 2019-ben megjelent *Munkaerőpiaci Tükör* NEET csoportra vonatkozó adatai. Ezekből a makro szintű keresztmetszeti adatokból számos információ nyerhető a NEET fiatalokról. Általánosságban elmondható, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fiataloknak jobbak a foglalkoztatási mutatói, mint az alacsonyabb végzettségűeknek. A NEET csoport tagjai között pedig jelentékeny számban azok vannak, akiknek alacsony vagy kifejezetten alacsony, munkaerőpiaci szempontból már nem is értékelhető végzettsége van. Továbbá már a probléma NEET-ként való keretezése előtt is lehetett tudni azt, hogy az iskolából a munkába történő átmenet (transition from school to work) sokkal hosszabb az alacsony végzettségűeknél.

A tartós NEET létben lévő fiatalok létszámát jelentősen befolyásolja egyrészt az iskoláztatás, a hazai oktatási rendszer nem megfelelő irányú változásai, másrészt a munkaerőpiaci konjunktúra változásai is. Hazánkban a konjunktúra csökkentette a NEET fiatalok számát, ugyanakkor ezt az adatot rontotta a tankötelezettség leszállítása, a közmunkaprogramokba bevont, de onnan ismét a NEET létbe visszakerült fiatalok, vagy kifejezetten a támogatásukra elindult Ifjúsági Garancia Program sikertelensége. Nemzetközi adatokból ugyancsak kiolvasható az is, hogy a NEET fiatalok létszámára erősen hatnak az oktatáson és foglalkoztatáson kívül más közpolitikák és azok változásai is. Kelet-Európában például nagyobbak a társadalmi elvárások a függő helyzetű családtagokkal, elsősorban azokkal szemben, akik kisgyerekeiket gondozzák, mint máshol. Ezekben az országokban emiatt (is) jelentősebb a nők létszáma a NEET-ek között, mint a férfiaké. Tehát a makro-szintű és keresztmetszeti elemzések magyarázattal szolgálhatnak a NEET társadalmi gyakoriságáról, továbbá a társadalmi-

gazdasági és közpolitikai változásoknak a csoport makro-dinamikájára gyakorolt hatásáról.

Ezek az adatok és szokásos elemzések azonban nem sokat tudnak mondani arról, hogy a NEET létben élő fiatalok, különösen a kifejezetten veszélyeztetettnek tekinthető NEET fiatalok előélete, az eddigi életükben megszerzett tapasztalataik, főképp a szocializációjukból eredő kudarcaik (az említett makro folyamatok és hullámok sodrásán túl) hogyan és mennyiben járultak egyéni sorsukban is ahhoz, hogy belesodródjanak a NEET kategóriájába. Disszertációmban azt elemeztem, hogy a fiatalok előéletében megragadható, a szociológiai hagyományban szocializációs kérdésként tárgyalt tényezőknek vannak-e olyan sajátosságai, amelyek a NEET létbe sodródás magasabb kockázatát valószínűsítik. Ehhez kutattam a hazai NEET fiatalok vizsgálataimba került csoportjainak elsődleges és másodlagos szocializációjuk sajátosságait. Kutatási eredményeimből megállapítást nyert, hogy vannak olyan szocializációs deficitek, defektusok, amelyeknek magas az előfordulása a NEET fiatalok között. Továbbá ezeket a szocializációs hátrányokat „potenciális NEET kockázatként” vagy egy mozaikszóval élve PNEET jelenséggént le lehet írni, amely kvázi „előszobájaként” értelmezhető a későbbi (tartós) NEET létnek.

2. Az alkalmazott módszerek vázolósa.

A disszertáció első szerkezeti egységében, az elméleti részben, alapvetően dokumentumelemzéseket alkalmaztam, valamint statisztikai adatok elemzését mutattam be. A dokumentumelemzések nemzetközi kutatások másodelemzései, valamint hazai kutatások, több esetben saját publikált munkáim, és annak eredményeinek prezentálása.

Empirikus kutatásaimat két megyében, Csongrád és Hajdú-Bihar megyékben végeztem, valamint Budapesten, az EMMI Budapesti Javítóintézetében és szintén az EMMI Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthonában. Az adatfelvételekre 2018 második felében, valamint 2019 első hónapjában került sor. Kutatásomban kvantitatív, és ahol erre lehetőségem nyílt, kvalitatív módszereket is alkalmaztam.

Készítettem egy 33 kérdéses, önkitöltős kérdőívet, amelyet a kutatás megkezdése előtt több esetben teszteltem. A kérdőívkérdések alapvetően három nagy területet jártak körbe: a fiatalok múltját, elsősorban családi háttérét, jelen helyzetüket, és a jövőjükkel kapcsolatos elgondolásaikat. Összesen 136 kérdőív került kitöltésre, két megyéből,

annak nyolc településéről, valamint a két Javítóintézetből. A kérdőívek adatait SPSS statisztikai programmal elemeztem, illetve az elemzett adatokból diagramokat és táblázatokat szerkesztettem Excel program segítségével.

Kvalitatív kutatás keretében félig strukturált interjúkat is készítettem. A Budapesti Javítóintézetben 10 interjút, és szintén ugyanennyit a Rákospalotai Javítóintézetben fogvatartott fiatalokkal is. Továbbá a Budapesti Javítóintézetben volt alkalmam egy hosszabb fókuszcsoporthoz is készíteni olyan pedagógusokkal, akik a fiatalok oktatásában, nevelésében vettek aktívan részt. Toldi községben 8 interjút készítettem helyi, a kutatásomban szereplő fiatalokkal, valamint az Igazgyöngy Alapítvány munkatársaival egy fókuszcsoporthoz interjút. A félig strukturált interjúk kérdéseit, valamint a fókuszcsoporthoz interjúk kérdéseit magam állítottam össze, melyek alapvetően követték a kérdőív szerkezeti felosztását és kérdéseit is.

A vizsgálatomba került fiatalokat alapvetően két nagy csoportra bontottam; potenciális NEET, valamint NEET fiatalok csoportjaira. A PNEET fiatalok között megkülönböztettem azokat, akik még tanulói státuszban lévő fiatalok voltak, de véleményem szerint, már súlyosan veszélyeztette őket a NEET létbe csúszás. Ők a csoporton belül az első alcsoport képviselői. A másik alcsoportot azok a PNEET fiatalok alkotják, akik még munkavállalói státusszal bírtak, de jellemzőik alapján szintén úgy gondoltam, súlyosan veszélyezteti őket a NEET lét. A két alcsoport tehát a PNEET tanuló és a PNEET munkavállaló alcsoportok. Továbbá a két Javítóintézetben kutatott fiatalokat szintén további alcsoportokra tudtam bontani. Őket, összefoglalóan, kriminalizálódott potenciális NEET, illetve kriminalizálódott NEET fiatalok csoportjainak neveztem el. Ezen belül létrehoztam a kriminalizálódott potenciális NEET tanuló és munkavállaló alcsoportokat, K-PNEET tanuló és K-PNEET munkavállaló alcsoportok néven. A NEET fiatalok csoportját pedig összesen két alcsoport alkotta: a kriminalizálódott NEET (K-NEET) és a NEET fiatalok, melyeket az empirikus részben összevontan elemeztem. Tehát a PNEET csoportba összesen 85 fő, míg a NEET csoportba 51 fő tartozott, és így tevődött össze a teljes, 136 fős minta.

Az empirikus adatok elemzéseit négy fejezetre bontottam. Az elsőben a vizsgált PNEET fiatalokat elemeztem két alcsoportban: PNEET tanuló és PNEET munkavállaló alcsoportokban. A második fejezetben a K-PNEET fiatalok elemzésére került sor, szintén két alcsoportban: K-PNEET tanuló és K-PNEET munkavállaló alcsoportokban. A harmadik fejezet a vizsgált NEET fiatalok elemzése, melyben összevontan a K-

NEET és a nem K-NEET alcsoportokat. Végezetül a negyedik fejezetben a vizsgált PNEET és NEET fiatalok elemzésére és az eredmények összevetésére került sor.

A vizsgálatomban szereplő fiatalokat öt, általam létrehozott jellemző-kategóriák alapján mutattam be. Az első az általános jellemzők nevet viseli. Ebben a részben tárgyaltam a csoportok, illetve alcsoportok nemekre és életkorokra vonatkozó megoszlásait, valamint az etnikumra vonatkozó kérdést. Továbbá, hogy a felméréskor kivel élt egy háztartásban, mi volt a családi állapota, volt-e már gyereke, valamint volt-e olyan bizalmas barátja, akiben teljes mértékben megbízott. A második a családi háttérjellemzőket mutatta be. A felméréskor éltek-e a szülei, mi volt a legmagasabb, befejezett iskolai végzettségük, illetve volt-e hivatalos, bejelentett munkahelyük. Továbbá mekkora családban élt a fiatal, vagyis hány testvére volt, és véleménye szerint, kielégítőnek tartotta-e a szülei anyagi helyzetét. A harmadik az oktatási jellemzők nevet kapta. Ezen jellemző egyrészt jelentette, hogy mi volt a fiatal legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége, másrészt folytatott-e a felmérés idején tanulmányokat, s ha igen milyen szintűek voltak azok. A negyedik a munkaerőpiaci jellemzőiket adta meg. Volt-e hivatalos, bejelentett munkahelye, s ha igen, az melyik szektorban volt. Ha nem volt hivatalos, bejelentett munkahelye, és nem is folytatott tanulmányokat, akkor vajon regisztráltatta-e magát, mint hivatalos álláskereső. S végezetül, dolgozott-e a fiatal. Az ötödik és egyben utolsó jellemző a jövőképjellemző kategórianevet kapta. Olyan kérdések merültek fel ebben a témakörben, mint tervezi-e a fiatal a továbbtanulást és/vagy a hivatalos, bejelentett munkavállalást. Mindezeket tervezi-e külföldön, vagy csak hazai körülmények között. Ha kimenne külföldre, mennyi időre maradna abban az országban. Egy ötfokú skálán mennyire bízott abban, hogy céljait eléri a közeljövőben, sikeresnek tartotta-e magát a felmérés idején, hogyan vélekedtek erről a barátai, illetve összességében hogyan látta a jövőjét.

A vizsgálatomba került fiatalok bár két megyéből, két intézetből (és az intézetekben fogvatartott fiatalok további megyékből) származtak, kutatásom nem tekinthető reprezentatív mintának. A hazai teljes NEET populáció aránya az ifjúsági korosztályokban nem ismert. Éppen emiatt nem lehet, vagy csak nagyon feltételesen lehet reprezentativitásról beszélni. A magyar NEET fiataloknak egy jelentős része nem regisztrál, mint munkanélküli, és nem is tűnik fel a különböző szolgáltatások látótereiben, így a létszámukról készült statisztikai adatok sem teljesen pontosak. Ha az ismertetett adatokat veszem alapul, akkor az a minta, amelyet lehetőségem volt kutatni, biztosan nem reprezentatív még csak a megyei szinteken sem. A potenciális NEET fiatalok ka-

tegoriája pedig új, sem a nemzetközi, sem a hazai kutatások ezzel a kategóriával még nem számoltak. Ugyanakkor azt gondolom, hogy a vizsgálat alá került 136 fiatal, jellemzőik alapján, ha nem is egy teljesen átfogó képet, de legalábbis egy részletezettet ad a potenciális NEET és a NEET fiatalok egy csoportjáról.

3. Az eredmények tézisszerű felsorolása.

Disszertációmban a fiatalok egy speciális csoportját, az úgynevezett NEET fiatalokat mutattam be, elsősorban szocializációjuk aspektusából. Az elméleti részben először a hazai NEET fiatalokról adtam egy általános ismertetést. Majd ezt követte a szocializáció, mint több ágensre bontható, komplex megismerési és tanulási folyamat bemutatása, elsősorban hazai és részben nemzetközi szerzők kutatási eredményei alapján. A harmadik fejezetben egy új csoportkategóriát, a potenciális NEET fiatalok kategóriáját emeltem be. Végül a szocializáció hatásait mutattam be PNEET és NEET fiatalok körében. Az empirikus részben pedig kutatásaimban résztvevő magyarországi PNEET és NEET fiatalok vizsgálatát prezentáltam részletesen.

Általános jellemzők:

A vizsgált csoportok, illetve alcsoportok mindegyikének átlag életkora a kutatásomban megjelenő definíciók életkori sajátosságaiba beletartozik. P-NEET tanuló: 15.8 év; P-NEET munkavállaló: 22.5 év; K-PNEET tanuló és munkavállaló: 17 év; NEET: 18.8 év.

A nemek közötti megoszlásokból látható, hogy a P-NEET tanuló, a P-NEET munkavállaló, valamint a K-PNEET tanuló és munkavállaló alcsoportokban a férfiak aránya magasabb, mint a nőké. Összesen: 55 férfi/30 nő. A NEET csoportban azonban ez az arány már jelentősen megváltozott: 18 férfi/33 nő.

A vizsgált csoportok tagjairól általánosságban elmondható, hogy a felmérés idején többségük még a szüleivel élt egy háztartásban, de emellett már megjelenik a párkapcsolati forma is. Kiemelendő, hogy a csoportokban van számos olyan fiatal (főleg a PNEET munkavállaló és a K-PNEET fiatalok között), akik már a gyermekvédelmi rendszer valamelyik szolgáltatási formájában éltek, ami persze nem zárja ki, hogy párkapcsolatuk ne lett volna.

A fiatalok jelentős része vagy egyedülálló, vagy párkapcsolatban élt, de ez a párkapcsolat minden esetben „együtt-járást”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelentett. A házasság általában nem jellemző.

A csoport egy jelentős részének volt már saját gyereke, s akiknek volt, ott elmondható, hogy nagyon fiatal korban született meg az első gyerek, vagy már több gyereke is volt. A NEET fiatalok esetében a gyerekekkel rendelkező nők mindegyike valamilyen állami szolgáltatást igénybe vett, s otthon tartózkodott a gyerekével.

A vizsgált csoportok tagjaira jellemző, hogy többnyire nincsenek bizalmas barátaik, vagy a számuk kifejezetten alacsonynak mondható. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy tágabb ismerősi körbe ne tartoznának, csak a velük való kapcsolat nem tekinthető szoros, bizalmi köteléknek.

Nemzetiség tekintetében a vizsgált csoport összességében kiegyenlítettnek mondható. A PNEET tanuló, valamint a K-PNEET tanuló és munkavállaló csoportban a cigány származású fiatalok voltak felülreprezentáltak, míg a PNEET munkavállaló csoportban inkább a magyar származásúak. Ugyanakkor a NEET csoport kiegyenlített volt származás tekintetében.

Családi háttérjellemzők:

A vizsgált csoportokban megjelenő fiatalok szüleinek legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége általánosságban kifejezetten alacsony. Ez az alapfokú (8. általános) végzettséget, de sok esetben még azt sem, vagy a szakmunkás végzettséget jelenti. De feltételezhetően – bár ezt a kutatás egyértelműen nem tudta kimutatni – több olyan család is lehet, ahol az egyik szülőnek szakmunkás, míg a másiknak 8. általános, vagy még az a végzettsége sincs meg. Külön kiemelendő, hogy a K-PNEET csoportban, kisebb arányban ugyan, de a végzettségek teljes palettája megtalálható volt, ennek ellenére a fiatalok elhanyagolása jelentősnek mondható.

A fiatalok családjában úgy tűnik, jelentős arányban (több, mint a felének) van a szülőknek hivatalos, bejelentett munkahelye. Ugyanakkor markánsan jelennek már meg azok a családok is, ahol csak az egyik szülőnek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye. A NEET csoport itt kiemelendő, ugyanis a csoport több, mint felének a családjában vagy az egyik, vagy mindkét szülő hivatalos, bejelentett munka nélkül volt.

A fiatalok (kifejezetten) nagycsaládokból származtak, melyben az átlagos gyerekszám magas, vagy kifejezetten magas volt.

Oktatási jellemzők:

A fiatalok legmagasabb, befejezett iskolai végzettségéről általánosságban elmondható, hogy az a nyolc osztály, de sok esetben még az sem, illetve a szakmunkás bizonyítvány. A NEET csoportban azonban a fiatalok többségének a 8. általános volt a legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége, de sok esetben még ez sem volt meg.

A jelenlegi tanulmányaikkal kapcsolatban megállapítható, hogy azok között, akik még tanultak (PNEET) megjelent az az idősebb korosztály is, aki még mindig az alapfokú oktatás befejezésére, valamint (K-PNEET tanuló) a kötelező jelleg mellett, szintén az alapfokú végzettség megszerzésére törekedett.

Munkaerőpiaci jellemzők:

Összességében erősen feltételezhető, hogy a fiatalok jelentős része (még tanulói státuszuk mellett is) fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tették szert. Azok, akik rendelkeztek hivatalos, bejelentett munkaviszonnyal, jelentős többségükben a különböző településeken futó közmunkaprogramokban dolgoztak. A NEET csoportba tartozó fiatalok jelentős része, csoportjellemzőjük ellenére, nem regisztráltatta magát a helyi foglalkoztatási szerveknél, mint álláskereső.

Jövőképjellemzők:

A vizsgált csoportokban a fiatalok jelentős része inkább és/vagy kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek tartotta szülei anyagi helyzetét. A NEET csoport esetében ez a túlnyomó többségre volt igaz.

Úgy tűnik, a vizsgált csoportok tagjai hazai körülmények között terveznék a továbbtanulást, ugyanakkor jelentős részük számára a külföldi továbbtanulás nem alternatíva. A NEET csoportban már fele-fele arányban terveznék, illetve nem terveznék a továbbtanulást, de a külföldi továbbtanulás lehetőségével már nem számoltak.

Hasonló mondható el a bejelentett, hivatalos munkavállalással kapcsolatban is. A fiatalok többsége hazai körülmények között tervezte a munkába állást. A külföldi munkavállalást azonban már sokkal kevesebben, és ebben az esetben is inkább rövid ideig, ingázóként dolgozna a fiatal külföldön. A már munkavállalók csoportjában a legjelentősebb arányban a közmunkaprogramokban dolgoztak.

Összességében a csoporttagok jelentős része bizakodott abban, hogy céljaik – bármik is legyenek azok – eléri a közeljövőben. A PNEET munkavállaló, és a NEET csoport-

tok tagjai között azonban már megjelenik egy bizonytalanabb réteg is, de egyértelműen negatív hozzáállás ehhez a kérdéshez nem volt tapasztalható.

Saját sikerességük kérdésében a bizonytalanok száma már jelentősebb a csoporttagok között. Ugyanakkor itt fontos kiemelni, hogy a K-PNEET csoport tagjai többnyire azért voltak a kérdésben inkább bizonytalanabbak, mert a Javítóintézetekbe kerültek; ha ez nem történik meg, önmaguk sikerességét jelentősen pozitívabban látták volna.

A vizsgált csoportok tagjai saját jövőjüket, jelentős részben elfogadhatónak, sőt reménytelinek, vagy teljes mértékben reménytelinek látták.

Az elméleti részben idézett kutatók megállapításaira támaszkodva elmondható, hogy a megfelelő, vagy sikeresnek tekinthető szocializáció folyamata során az ember személyisége kialakul, s ezt személyiségfejlődésként értelmezhetjük. Ebben a pszichológiai és szociológiai folyamatban az egyén a többségi társadalmi elvárásokat, normákat, értékeket ismeri meg, sajátítja el, internalizálja (magáévá teszi, tehát az önismérete, önazonossága részévé is válik), és a személyiségfejlődés során olyan képességeket fejleszt (rejtett mechanizmusok útján is), melyek e többségi társadalom kultúráján alapszik. Ebben a megismerési, tanulási, internalizáló folyamatban ezeket a többségi társadalom által elvárt értékeket elsősorban a család, mint elsődleges szocializációs közeg, valamint tágabb értelemben a rokonság, illetve a közvetlen környezet képviseli, adja át, ismerteti meg az egyénnel. Ennek a közegnek a tagjai pedig olyan személyek, akik nem helyettesíthetők, sőt az egyén és az elsődleges szocializációs közeg tagjai között kialakult kifejezetten szoros kötelékek közvetítik az egyént körülvevő világ értelmezési alapjait. A másodlagos szocializáció, elsősorban az iskola, mint intézményszerű szocializációs közeg, az elsődleges szocializáció folyamatában már meglévő – fentebb említett értékeket – alapul véve, illetve erre építve, fejleszti tovább az egyén személyiségét, a későbbiek folyamán pedig speciális és magas szintű (szakmai) tudást ad neki át, amivel az elsődleges (de szelektáló) munkaerőpiacon nagyobb valószínűséggel érvényesülhet a fiatal. Tehát az elsődleges szocializációs közeg alapja a személyiség pozitív irányú fejlődésének, melyet felhasznál a másodlagos szocializációs közeg, továbbá tanulmányi sikereken keresztül fejleszti az ismereteit, illetve a tudását, melyet a szelektáló munkaerőpiac „kihasznál”.

A nem megfelelő, vagy sikertelen szocializációs folyamat során a személyiség vissza(vagy nem megfelelő ki)fejlődéséről beszélhetünk. Olyan folyamatot értek ezalatt, melyben a fiatal az elsődleges szocializációs közegétől, az egyébként nem helyettesít-

hető szignifikáns másoktól nem a többségi társadalom által elfogadott kultúrát, normát, értéket ismeri és tanulja meg, készségként sajátít el, vagyis nem azokat internalizálja. Sokkal inkább a saját szubkultúrájának (családjának, kortárcsoportjának, tágabb értelemben a közvetlen környezetének) kultúráját, normáit, értékeit. Például: A szülő(k) kifejezetten alacsony iskolai végzettsége, s a motiválás hiánya, hogy a gyerek ennél (sokkal) magasabbat szerezzen meg. A fiatal úgy nő fel, hogy a szüleit nem látta hivatalos, bejelentett munkahelyen dolgozni (vagy ez többnyire a közmunkára korlátozódott), helyette azonban készség szinten tanulta meg (internalizálta) azt már kifejezetten fiatalon, hogyan lehet fél- vagy illegális munkatevékenységekből jövedelemre szert tenni. Továbbá, hogy a gyerekvállalás családi minta alapján történik, nem pedig tudatos és felelős családtervezés keretében. Ugyanakkor azt is internalizálja, hogy a szoros és erős (közelebbi és távolabbi) családi kötelékek kifejezetten fontosak és nélkülözhetetlenek a létfenntartás érdekében. A másodlagos szocializációs közeg, az iskola pedig ezt a már kialakult, internalizálódott „tudást” és kialakuló személyiséget „kapja meg”. Azt a személyiséget kellene tehát, hogy fejlessze, és annak a személyiségnek kellene, hogy átadja a többségi társadalom által elfogadott és elvárt normákat, értékeket, aki gyakorlatilag az elsődleges szocializációja során meg sem tanulta, vagy éppen annak az ellenkezőjét internalizálta. Ez még abban az esetben is kifejezetten komoly kihívást jelentene az iskolának, mint oktatási/nevelési intézménynek, ha az integrált lenne, továbbá finanszírozás, szándék és erőfeszítés is megjelenne mind a döntéshozók részéről, mind pedig a pedagógusok és a szülők részéről egyaránt. Ugyanakkor Magyarország oktatási rendszere jelenleg nem ebbe az irányba tart, hanem sokkal inkább a szegregálódás irányába. Vagyis olyan másodlagos szocializációs közeg (iskola) „kapja meg” ezzel a tudással már internalizálódott fiatalt, vagy szinte csak olyan iskolába tud ezzel a személyiséggel elmenni, amelyik feltétlenül már nem is szándékozik a személyiségét formálni, s a többségi társadalom értékeit átadni. Helyette marad az alacsony iskolai végzettség (vagy az iskolából való idő előtti lemorzsolódás), az a kortárcsoport, melynek tagjai szintén nem tekintik az iskolát és a tanulást értéknek, s nagyon gyakran szembe is fordulnak azzal. Ezt pedig a szelektáló elsődleges munkaerőpiac sem képes tolerálni, s így marad a fiatal számára a már jól ismert közmunkaprogram, vagy a fél- illetve illegális munkatevékenység, amihez még kapcsolati tőkével is rendelkezhet az elsődleges szocializációs közegének tagjaitól. Tehát a primer szocializációs defektusok, a családtól kapott negatív példák és azok

internalizálása elvezet a szekunder szocializáció sikertelenségéhez és az ebből adódó deficitekhez, majd e kettő eredőjéből következik az elégtelen munkaerőpiaci helyzet. Ez a folyamat pedig eredményezheti a PNEET fiatalok egy jelentős részének a NEET létbe sodródást és az abban való tartós bennmaradást. Ezt mutatta be a PNEET fiatalok spirálmodellje, és erre hoztam példákat a kutatásomba került PNEET csoporttagok részletes vizsgálatából. Vagyis már a születéssel megkezdődő és az egészen fiatal gyerekkort végig kísérő elsődleges szocializációs deficit, mely begyűrűzik, de egyben fent is tartja a másodlagos szocializációs deficitet, sőt el is mélyíti azt a kettő együttes hatásaként, spirálisan lefelé hat a gyerekekre, melynek egyik lehetséges következménye a NEET lét. A vizsgálataim kimutatták mind az elsődleges, mind a másodlagos szocializációs deficiteket és ezek együttes hatásaként az elsődleges munkaerőpiacra való bekerülés elégtelen és/vagy sikertelen voltát a PNEET fiatalok körében, ezzel igazolva a spirálmodell elgondolhatóságát. Továbbá azt, hogy a PNEET fiatalok szocializációs defektusai okként vezethetnek a NEET létbe csúszáshoz és annak tartós voltához. Ugyanakkor azt ki kell emelnem, hogy a szocializációs deficitek/defektusok jelenléte fontos, de nem kizárólagosan az egyetlen ok a PNEET fiatalok NEET létbe csúszásának. Ezt számos egyéb tényező tovább mélyítheti (pl.: területi, térségi hátrányok, vagy a gazdasági dekonjunkció stb.), de ha ez a lefelé ható spirál elindult, csak nagyon komoly össztársadalmi intézkedéssorozatok segíthetnek a PNEET fiatalnak a NEET lét elkerülésében.

A NEET fiatalok egy jelentős része, az általam veszélyeztetettnek nevezett NEET csoport tagjai pedig nagy valószínűséggel már végig mentek a PNEET lefelé ható spirálmodelljének egyes fázisain. Az elsődleges szocializációjuk – a többségi társadalom és annak értékei felől nézve – félresiklott. Olyan ismereteket sajátítottak el, olyan tudást internalizáltak, melyek csak abban, vagy ahhoz nagyon hasonló közegben működnek, melyből származnak. Magukévá tették, az önazonosságuk részévé vált az a kulturális tőke (ideértve a habitust is), amit láttak szüleiktől (rokonaiktól, közvetlen környezettüktől), amit sikerrel éltek meg a kortárscsoportban is, ami csak felerősítette és elmélyítette az internalizáló folyamatot. Ez ki is jelölte a másodlagos szocializáció irányát és annak minőségét is. Az iskola nem volt képes átadni a többségi társadalom által elvárt értékeket, amire a fiatal egyébként sem volt fogékony, hiszen egy olyan közegből jött, ahol nem ezek voltak az elsődleges értékek. Ha az oktatási intézmény és az ott dolgozó pedagógusok igyekeztek is átadni a preferált értékeket, a fiatal nem ért(h)ette azokat, s inkább olyanok felé fordult, akik nyitottak voltak az ő értékei iránt, vagyis a

hasznos helyzetből jövő kortársaik felé. Végül vagy az alacsony, vagy a kifejezetten alacsony iskolai végzettséget sikerült megszerezni, vagy még azt sem, s idő előtt kimaradt az oktatásból. Az elsődleges munkaerőpiacra pedig ezen súlyos szocializációs hátrányok miatt be sem került; NEET fiatallá vált. Maradt tehát három út. Az egyik a tartós NEET-té válás, mely létből többnyire nem következik a regisztrált álláskeresővé válás, de nagyon gyakran az illegális munkavállalás igen. Ebben a létben azonban azok a szocializációs defektusok, melyek már megvoltak, sokkal inkább csak felerősödnek. Ha pedig a korosztályi határokból ez a fiatal már kikerült, akkor a továbbiakban nem NEET fiatalnak, hanem tartós munkanélkülinek nevezzük. A másik út, hogy fiatalon gyereket vállal, amit a családi hagyomány erősíthet is, sőt ebben a családi tradícióban ezzel egyfajta megbecsültséghez is juthat. Annál a fiatal nőnél (lánynál), aki NEET létben él ugyan, de családját gondozza, épp úgy, ahogyan azt elsődleges szocializációja során látta, megtapasztalta, a már meglévő szocializációs hátrányok megmaradnak, vagy még jobban felerősödnek. A harmadik út pedig a „munkavállalóvá” válás a helyi közmunkaprogramokban, melynek keretszámait nem az igény, hanem a Kormány szabja meg, s melyben sok esetben nem csinál semmit a fiatal, de értékteremtő munkát biztosan ritkán. Ez pedig lehetőséget biztosít arra is, hogy emellett a „munkaforma” mellett fél- vagy illegális tevékenységet folytasson, amivel kiegészíti a családi, vagy a már meglévő saját családja anyagi forrásait. Tehát szociológiai értelemben az a fiatal nő is, aki nem tanul és nem is foglalkoztatott, de terhes, vagy már megszületett gyermekét neveli NEET fiatalnak tekinthető, főleg abban az esetben, ha a gyermekgondozást követően nem tudott elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon (mert nem megfelelő az iskolai végzettsége, nincs a közelében munkahely, jövedelmi szegénységéből fakadóan nem mobilizálható stb.) és emiatt (is) újabb gyereket vállal. Továbbá szintén NEET fiatalnak tekinthető az is, aki a helyi közmunkaprogramokban dolgozik, de semmilyen lehetőséget nem kap fejlesztésre, hogy a program megszűnését követően lehetősége legyen az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedni. Tehát a már meglévő szocializációs defektusokat, elsősorban az elsődleges és másodlagos szocializációs deficitekből származó komoly hátrányokat a NEET lét felerősíti és/vagy konzerválja, ami miatt a NEET lét már nem csak egy speciális csoporttagságot jelent, hanem társadalmi jelenségként is értelmezhető. Ebben a jelenségben megragadható a különböző együttthatók dinamikus volta, továbbá, ha jelenségként értelmezzük a NEET problémát, akkor a társadalom kollektív felelősége is

megjelenik a probléma enyhítésében (vagy megszüntetésében), s az nem kizárólag az egyén felelősségére korlátozódik.

Mindezekkel együtt, mint ahogyan azt a PNEET fiataloknál már kiemeltem, a NEET fiatalok esetében is fontos kihangsúlyozni, hogy csak és kizárólag szocializációs defici-tek, defektusok nem feltétlenül vezetnek NEET léthez. Ebbe számos más külsődleges körülmény is belejátszik. Ugyanakkor azt, a kutatási tapasztalataimra és eredményeimre támaszkodva állíthatom, hogy a szocializációs defektusok is okai a NEET létbe kerülésnek, és nagymértékben járulnak hozzá, hogy a fiatalok NEET-ben találják magukat. A szocializációs defektusok okként való értelmezésének lehetőségét két körülmény bizonyosan alátámasztja. Egyrészt sokféle szocializációs hátrány mutat szisztematikus együttjárást a NEET lét előfordulásával. Másrészt ezek a szocializációs defici-tek vagy defektusok időben megelőzik a fiatalok NEET létbe kerülését. Mindezek összességében megalapozhatják, hogy a komplex szocializációból eredő hátrányokat ne pusztán korrelációs együttjárásnak tekintsem a NEET léttel, hanem a NEET egyik fontos okaként értelmezzem.

4. Az értekezés tárgyában megjelent publikációk listája, valamint a további, megjelent publikációi.

Nyilvántartási szám: DEENK/362/2021.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Sánta Tamás Csaba
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10057038

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

1. **Sánta, T. C.:** NEET-kutatás - Szegedre vonatkozó statisztikai adatok tükrében.
In: Kisvárosi fiatalok, kisebbségek, új sebezhetőségek: Csatlakozás az Európai Ifjúsági
Térhez 7.0. Szerk.: Jancsák Csaba, Krémer András, Belvedere Meridionale, Szeged, 111-
146, 2016. ISBN: 9789638708489(print)

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (1)

2. **Sánta, T. C.:** Analysis of Registered NEETs' Educational Qualifications.
In: Differences in Pedagogical Theory and Practice. Ed.: Karlovitz János Tibor, International
Research Institute s.r.o. Komárno, Komárno, 69-82, 2017. ISBN: 9788089691449

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (4)

3. **Sánta, T. C.:** Nők a magyar NEET-csoportban.
Esély. 31 (1), 73-92, 2020. ISSN: 0865-0810.
4. **Sánta, T. C.:** Integrációs dilemmák a magyarországi NEET populációval kapcsolatban.
Belvedere Meridionale. 30 (1), 127-147, 2018. ISSN: 1419-0222.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2018.1.8>
5. **Sánta, T. C.:** Ha tovább maradsz, beleragadsz!: NEET-es fiatalok kormegoszlási arányai
Szegeden.
Kult. Köz. 8 (1), 27-38, 2017. ISSN: 0133-2597.
6. **Sánta, T. C.:** Fiatal köz munkások egyik lehetséges jövőképe(?) avagy: a magyar JWT
Metszetek. 5 (3), 121-130, 2016. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2016/3/7>

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

7. **Sánta, T. C.:** Statistical Research on NEET (Not in Employment, Education or Training) in a
Hungarian City.
Belvedere Meridionale. 29 (4), 43-70, 2017. ISSN: 1419-0222.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2017.4.4>

8. **Sánta, T. C.:** Youngsters who are not in employment, education or training.

Belvedere Meridionale. 28 (2), 120-131, 2016. ISSN: 1419-0222.

DOI: <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2016.2.9>

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (2)

9. Szerk. Kiss, M. R., **Sánta, T. C.**, Balogh, P., Laki, I., Szabó, P.: Tanulmányok a Társadalomról IV.: A Szegedi Tudományegyetem JGYPK ATIKI Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszék, ETSZK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, és a BTK Szociológia Tanszék tudományos diákköri munkái. A Szegedi Tudományegyetem Polgáraiért Alapítvány, Szeged, 292 p., 2019. ISBN: 9786150050553
10. Szerk. Laki, I., Olasz, L., **Sánta, T. C.**, Szabó, P.: Tanulmányok a Társadalomról III. Belvedere Meridionale Kiadó, Szeged, 142 p., 2017. ISBN: 9789631290622

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

11. **Sánta, T. C.:** Brexit vs. Fiatalok (1:0) avagy: Generációk meccse.
Kult. Köz. 7 (4), 29-36, 2016. ISSN: 0133-2597.

Egyéb folyóiratközlemények (1)

12. **Sánta, T. C.:** Társadalmi integráció: Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban.
Kult. Köz. 9 (1), 89-92, 2018. ISSN: 0133-2597.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2021.06.15.

